

POSTANOWIENIE

Dnia 5 grudnia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Józef Iwulski

w sprawie z powództwa W. H.

przeciwko Uniwersytetowi [x] w L.

o przywrócenie do pracy i odszkodowanie ewentualnie o dopuszczenie do pracy i odszkodowanie,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 5 grudnia 2016 r.,

na skutek skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w L.

z dnia 28 października 2015 r., sygn. akt VII Pa (...),

1. odrzuca skargę kasacyjną w części dotyczącej zasądzenia na rzecz powoda kwoty 250.000 zł tytułem odszkodowania i kwoty 300.000 zł tytułem zadośćuczynienia,

2. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej w pozostałym zakresie,

3. przyznaje adwokatowi M.S. od Skarbu Państwa (Sąd Okręgowy w L.) tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu kwotę 240 (dwieście czterdzieści) zł powiększoną o obowiązującą stawkę podatku od towarów i usług.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 28 października 2015 r., VII Pa (...), Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w L.: 1) zmienił częściowo wyrok Sądu Rejonowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w L. z dnia 19 lipca 2013 r., VII P (...), w sprawie z powództwa W. H. przeciwko Uniwersytetowi [x] w L. o przywrócenie do pracy (ewentualnie o dopuszczenie do pracy) i odszkodowanie w ten sposób, że zasądził od strony pozwanej na rzecz powoda kwotę 50.000 zł tytułem odszkodowania; 2) oddalił apelację powoda od wyroku Sądu Rejonowego w pozostałym zakresie oraz 3) orzekł o kosztach procesu, w tym o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu.

Wyrok Sądu Okręgowego został wydany w następującej sytuacji procesowej. Powód - po ostatecznym sprecyzowaniu powództwa przed Sądem pierwszej instancji - wnosił o przywrócenie do pracy lub dopuszczenie do pracy w pozwanym Uniwersytecie oraz o zasądzenie na jego rzecz kwoty 50.000 zł tytułem odszkodowania. Od wyroku Sądu Rejonowego oddalającego powództwo w całości powód wniósł apelację, która została przez Sąd Okręgowy oddalona wyrokiem z dnia 29 stycznia 2014 r., VII Pa (...). W uwzględnieniu skargi kasacyjnej powoda od tego orzeczenia Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 28 maja 2015 r., III PK 143/14 (LEX nr 1750029) uchylił wyrok Sądu Okręgowego i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania. W toku ponownego rozpoznania sprawy w postępowaniu odwoławczym powód złożył w dniu 26 października 2015 r. pismo zatytułowane „Modyfikacja powództwa”, w którym oświadczył, że „popiera dotychczasowe stanowisko procesowe w zakresie dochodzonych roszczeń w sprawie” z tym, że „modyfikuje powództwo w zakresie dochodzonej kwoty odszkodowania, rozszerzając żądanie w tym zakresie z dotychczas dochodzonej kwoty 50.000 zł do kwoty 300.000 zł tytułem odszkodowania (Y) a nadto dodatkowo domaga się zasądzenia od pozwanego na rzecz powoda kwoty 300.000 zł tytułem zadośćuczynienia za krzywdę, straty moralne oraz pozbawienie praw awansu” (k. 860). Na rozprawie apelacyjnej w dniu 28 października 2015 r. powód podtrzymał żądania w zakresie roszczeń dotyczących przywrócenia do pracy, ewentualnie dopuszczenia do pracy oraz zasądzenia odszkodowania (300.000 zł) i

zadośćuczynienia (300.000 zł).

W uzasadnieniu wyroku z dnia 28 października 2015 r. Sąd Okręgowy wywiódł, że „modyfikacja powództwa”, dokonana w piśmie procesowym z dnia 26 października 2015 r., była nieskuteczna z uwagi na zakaz wynikający z art. 383 k.p.c. Zdaniem Sądu, w postępowaniu odwoławczym powód nie mógł rozszerzyć żądania o odszkodowanie (ponad kwotę 50.000 zł, której pierwotnie dochodził), ani nie był uprawniony do zgłoszenia na tym etapie sporu nowego roszczenia o zadośćuczynienie. Z tej przyczyny Sąd Okręgowy przy wyrokowaniu pominął „zmodyfikowane” roszczenia (nie orzekł o nich). Natomiast w odniesieniu do pozostałych roszczeń (o przywrócenie do pracy, względnie o dopuszczenie do pracy, jak również o zapłatę odszkodowania w wysokości 50.000 zł) Sąd drugiej instancji - po przeprowadzeniu ponownej analizy całego materiału procesowego zgromadzonego w sprawie - doszedł do przekonania, że roszczenie o zapłatę 50.000 zł tytułem odszkodowania jest zasadne a roszczenia o przywrócenie do pracy, względnie o dopuszczenie do pracy - nieusprawiedliwione.

Od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 28 października 2015 r. w części oddalającej apelację powoda od wyroku Sądu pierwszej instancji (w zakresie punktu II sentencji) powód wniósł skargę kasacyjną, w której zarzucił: 1) naruszenie art. 383 k.p.c. przez „brak refleksji nad możliwością zmiany powództwa w zakresie podnoszonej od początku już w pozwie krzywdy i szkody, której nie dało się naprawić poprzez przywrócenie do pracy powoda, z uwagi na osiągnięcie przez niego wieku emerytalnego, więc zmiana okoliczności faktycznych, które wywołują konsekwencje prawne niweczące pierwotne żądanie, a mające wymiar majątkowy i osobisty, który może być wyrażony w pieniądzu (odszkodowanie i zadośćuczynienie) nie została w ogóle poddana jakiegokolwiek analizie Sądu”; 2) „nierozpoznanie istoty sprawy, która zgodnie ze zmodyfikowanym powództwem dotyczy przywrócenia do pracy, odszkodowania w kwocie 300 000 zł i zadośćuczynienia w kwocie 300 000 zł, gdzie powództwo w zakresie rozszerzonym - po modyfikacji, zostało wniesione właśnie na wypadek nieprzywrócenia powoda do pracy, jako powództwo alternatywne odpowiadające roszczeniu o przywrócenie do pracy, co wiąże się z naruszeniem przepisów postępowania mającym istotny wpływ na wynik sprawy art. 391 § 1 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 k.p.c., poprzez brak

uzasadnienia umożliwiającego poznanie rozumowania Sądu Okręgowego w zakresie zmiany okoliczności faktycznych pozwalających na modyfikację powództwa”.

Jako okoliczność mającą świadczyć o potrzebie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania powód wskazał - w pierwszej kolejności - na jej oczywistą zasadność „wynikającą z błędnego przyjęcia przez Sąd Okręgowy, iż art. 383 k.p.c. nie zawiera możliwości rozszerzenia/modyfikacji powództwa, gdzie w razie zmiany okoliczności można żądać zamiast pierwotnego przedmiotu sporu jego wartości lub innego przedmiotu, co sąd pominął, i powołał się na art. 381 k.p.c., a powód wskutek długotrwałego procesu nie mógł być przywrócony do pracy z uwagi na ukończenie w trakcie procesu w II instancji 67 lat i uzyskanie uprawnień emerytalnych, co pozbawiło go możliwości przywrócenia do pracy, uzyskania awansu na profesora zwyczajnego, zwiększenia wynagrodzenia, a co za tym idzie emerytury, umożliwienia odwołania się od oceny komisji Uniwersyteckiej w zakresie zgromadzonego dorobku naukowego, pozwalało na odzyskanie prestiżu na macierzystej Uczelni, wobec kadry akademickiej i studentów, co jest źródłem szkody i krzywdy, więc w miejsce roszczenia o przywrócenie do pracy, wskutek zmiany okoliczności faktycznych złożono alternatywne roszczenie o zadośćuczynienie i odszkodowanie, czego nie można było zrobić w Sądzie I Instancji, a pismo zatytułowano modyfikacja powództwa”. Zdaniem skarżącego, w sprawie zachodzi również potrzeba rozstrzygnięcia następujących zagadnień prawnych: 1) „czy wniesienie powództwa o przywrócenie do pracy przed realizacją dyspozycji o wygaśnięciu stosunku pracy mianowanego nauczyciela akademickiego (Y) z powodu wieku i uprawnień emerytalnych, w razie ostatecznego rozpoznania sprawy po osiągnięciu wieku i uprawnień emerytalnych wpływa na zawieszenie lub przedłużenie okresu możliwego zatrudnienia nauczyciela akademickiego?” 2) „czy realizacja dyspozycji normy prawnej, która zmienia stan faktyczny z mocy prawa jest zmianą okoliczności określoną w art. 383 k.p.c. i uzasadnia zmianę roszczenia w miejsce roszczenia o przywrócenie do pracy oraz czy umożliwia złożenie roszczenia alternatywnego?” 3) „czy w razie zmiany okoliczności żądanie zamiast pierwotnego przedmiotu sporu jego wartości lub innego przedmiotu wymaga cofnięcia powództwa o pierwotny przedmiot sporu, czy

też roszczenie może mieć charakter alternatywny, z uwagi na brak możliwości przewidzenia które z ewentualnych roszczeń uwzględni Sąd (możliwość stosowania systemu praw człowieka, klauzul zasad współżycia społecznego, nadużycia prawa itd.)?”.

Powód wniósł o uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w zaskarżonej części i przekazanie temu Sądowi sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o wydanie orzeczenia co do istoty sprawy przez zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kwot 250.000 zł tytułem odszkodowania i 300.000 zł tytułem zadośćuczynienia. Ponadto wniósł o zasądzenie kosztów procesu i orzeczenie o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 398¹ § 1 k.p.c. skarga kasacyjna przysługuje od wydanego przez sąd drugiej instancji prawomocnego wyroku lub postanowienia w przedmiocie odrzucenia pozwu albo umorzenia postępowania kończących postępowanie w sprawie. Skoro więc istnienie prawomocnego orzeczenia warunkuje dopuszczalność wniesienia skargi kasacyjnej do Sądu Najwyższego, to skarga nie jest dopuszczalna od nieistniejącego orzeczenia. Inaczej mówiąc, w postępowaniu kasacyjnym nie jest dopuszczalne zaskarżenie dotyczące roszczeń, co do których sąd drugiej instancji w ogóle nie wyrokował (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 1997 r., II CKN 15/97, OSNC 1997 nr 6-7, poz. 89 oraz postanowienia z dnia 7 października 1998 r., II UKN 247/98, OSNAPiUS 1999 nr 20, poz. 665; z dnia 11 września 2002 r., V CKN 1165/00, LEX nr 57221; z dnia 27 marca 2008 r., III UK 120/07, LEX nr 461707 oraz z dnia 20 grudnia 2013 r., III CSK 326/13, LEX nr 1448732).

Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd Okręgowy, mając na względzie art. 383 k.p.c., w ogóle „nie orzekł” o roszczeniach, których dotyczyła „modyfikacja powództwa” dokonana pismem z dnia 26 października 2015 r. To zaś oznacza, że przedmiotem wyrokowania Sądu Okręgowego nie było ani „rozszerzone” roszczenie o zapłatę odszkodowania (opiewające na „rozszerzoną”

kwotę 250.000 zł), ani „nowe” roszczenie o zapłatę zadośćuczynienia (300.000 zł). O tych roszczeniach w ogóle nie orzeczono w zaskarżonym przez powoda wyroku Sądu drugiej instancji, a to oznacza, że nie istnieje orzeczenie, które by rozstrzygało o zasadności żądań, jakie w tym względzie wysunął powód. W szczególności punkt 2 wyroku Sądu drugiej instancji, oddalający apelację powoda w pozostałym zakresie, nie zawiera rozstrzygnięcia w zakresie rozszerzonego powództwa (o rozszerzonym żądaniu odszkodowania i nowym żądaniu zadośćuczynienia), a jedynie dotyczy podtrzymanych roszczeń o przywrócenie do pracy, ewentualnie o dopuszczenie do pracy (uznanych za nieusprawiedliwione).

Zarzuty skargi kasacyjnej i okoliczności wskazane jako przesłanki przyjęcia jej do rozpoznania dotyczą możliwości przekształcenia powództwa w sposób, jaki nastąpił w sprawie pismem z 26 października 2015 r. oraz zasadności oceny Sądu drugiej instancji, że taka zmiana powództwa w postępowaniu apelacyjnym była niedopuszczalna. Analiza prawna Sądu Okręgowego w tym zakresie jest trafna i Sąd miał podstawy ku temu, by „nie orzekać” o roszczeniach w zakresie zmieniającym (rozszerzającym) powództwo. Zgodnie z art. 383 k.p.c., w postępowaniu apelacyjnym nie można rozszerzyć żądania pozwu ani występować z nowymi roszczeniami. Jedynie w razie zmiany okoliczności można żądać zamiast pierwotnego przedmiotu sporu jego wartości lub innego przedmiotu, a w sprawach o świadczenie powtarzające się można nadto rozszerzyć żądanie pozwu o świadczenia za dalsze okresy.

Należy zgodzić się ze skarżącym, że osiągnięcie wieku emerytalnego, wskutek czego niemożliwe stało się przywrócenie go do pracy, czy nakazanie dopuszczenia do pracy (tak przyjął Sąd drugiej instancji, czego skarżący w zasadzie nie kwestionuje, choć podtrzymuje żądania w tym zakresie), było „zmianą okoliczności” w rozumieniu art. 383 k.p.c. umożliwiającą (w ogólności) zmianę powództwa w postępowaniu apelacyjnym. Zmiana ta była jednak dopuszczalna tylko w sposób określony w art. 383 zdanie drugie k.p.c. Możliwe więc było żądanie zamiast pierwotnego przedmiotu sporu jego wartości lub innego przedmiotu, a w sprawach o świadczenie powtarzające się rozszerzenie żądania pozwu o świadczenia za dalsze okresy. Niemożliwe było natomiast - mimo zmiany

okoliczności - wystąpienie z „nowym roszczeniem”. Takim „nowym roszczeniem” było zgłoszenie żądania zasądzenia zadośćuczynienia, które nie było przedmiotem żądania pozwu (art. 321 § 1 k.p.c.) i nie jest roszczeniem alternatywnym do żądania odszkodowania w rozumieniu art. 477¹ k.p.c. (nawet, jeśli jest wywodzone z tej samej podstawy faktycznej). Za roszczenia alternatywne (przemienne, zamienne), o których mowa w art. 477¹ k.p.c., uznaje się bowiem roszczenia wymienione w art. 45 § 1 i 2 oraz art. 56 k.p. (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 30 marca 1994 r., I PZP 40/93, OSNCP 1994 nr 12, poz. 230; OSP 1995 nr 4, poz. 81, z glosą U. Jackowiak oraz wyroki z dnia 15 czerwca 1993 r., I PRN 64/93, PiZS 1994 nr 2, s. 60; z dnia 18 stycznia 1996 r., I PRN 103/95, OSNAPiUS 1996 nr 15, poz. 210; z dnia 27 lutego 1997 r., I PKN 17/97, OSNAPiUS 1997 nr 21, poz. 416; Przegląd Sądowy 1999 nr 5, s. 104, z glosą W. Cajsela; z dnia 8 stycznia 2007 r., I PK 104/06, Monitor Prawa Pracy 2007 nr 8, s. 425 i z dnia 2 grudnia 2010 r., II PK 131/10, LEX nr 794786). Nie są natomiast roszczeniami alternatywnymi w rozumieniu art. 477¹ k.p.c. roszczenia o zadośćuczynienie i odszkodowanie dochodzone na podstawie przepisów prawa cywilnego (na przykład art. 24, 415, 471, czy art. 448 § 1 k.c.), zarówno względem siebie, jak i względem innych roszczeń wynikających z Kodeksu pracy (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2009 r., II PK 26/09, LEX nr 533037 i z dnia 3 września 2009 r., III PK 33/09, OSNP 2011 nr 9-10, poz. 120; por. też wyroki z dnia 20 marca 2008 r., II PK 211/07, OSNP 2009 nr 15-16, poz. 193; z dnia 16 stycznia 2009 r., I PK 138/08, OSNP 2010 nr 15-16, poz. 184 oraz z dnia 12 grudnia 2011 r., I PK 33/11, OSNP 2012 nr 21-22, poz. 261). Wyłącznie w przypadku roszczeń z art. 45 § 1 i 2 oraz art. 56 k.p. (alternatywnych w rozumieniu art. 477¹ k.p.c.) dopuszczalna jest apelacja powoda od wyroku, w którym sąd pierwszej instancji zasądził odszkodowanie w miejsce żadanego przywrócenia do pracy i nie oddalił powództwa w żadnym zakresie (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 1999 r., III ZP 34/98, OSNAPiUS 2000 nr 2, poz. 44). W rozpoznawanej sprawie żądanie zasądzenia zadośćuczynienia nie było objęte pozwem i nie stanowiło przedmiotu rozstrzygnięcia Sądu pierwszej instancji (oddalenie powództwa nie oznaczało nieuwzględnienia takiego roszczenia). Niedopuszczalna była apelacja w zakresie dotyczącym takiego żądania, a w konsekwencji niedopuszczalne było zgłoszenie

takiego żądania w postępowaniu apelacyjnym jako „nowego roszczenia” w rozumieniu art. 383 zdanie pierwsze k.p.c., nawet w przypadku „zmiany okoliczności” (art. 383 zdanie drugie k.p.c.).

Jak słusznie uznał Sąd Okręgowy przedmiotem rozpoznania w sprawie było roszczenie o odszkodowanie, które nie jest świadczeniem powtarzającym się (okresowym). W oparciu o art. 383 zdanie drugie k.p.c. powód nie mógł więc - także w razie zmiany okoliczności - rozszerzyć żądania pozwu o świadczenia za dalsze okresy.

W związku ze „zmianą okoliczności” powód mógł natomiast żądać w miejsce pierwotnego przedmiotu sporu jego wartości (pieniężnej) lub innego przedmiotu. Mógł więc zamiast roszczenia o przywrócenie do pracy (dopuszczenia do pracy) żądać wartości tych roszczeń. Taka zmiana powództwa ma charakter „surogatywny”, a jej istota polega na tym, że powód w postępowaniu odwoławczym nie żąda czegoś nowego, co nie było objęte przedmiotem sporu w pierwszej instancji, ale żąda wartości pierwotnego przedmiotu sporu, albo nawet innego przedmiotu niż ten, który uczynił przedmiotem sporu, ale z tym zastrzeżeniem, że takie żądanie jest uzasadnione również w ramach pierwotnej podstawy faktycznej powództwa (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 października 1972 r., I CR 410/72, LEX nr 7173). Z tego uprawnienia skarżący jednak nie skorzystał, bo w postępowaniu odwoławczym podtrzymał (i nadal podtrzymuje) żądanie przywrócenia go do pracy w pozwanym Uniwersytecie, względnie dopuszczenia go do pracy. Nie może tym samym być wątpliwości, że powód nie zgłosił w postępowaniu apelacyjnym - zamiast pierwotnego przedmiotu sporu - żądania zasądzenia jego wartości (odpowiednika pieniężnego roszczenia o przywrócenie do pracy lub o dopuszczenie do pracy).

Skarga kasacyjna, w zakresie dotyczącym roszczeń, co do których sąd drugiej instancji nie orzekał merytorycznie, po uprzednim dokonaniu (trafnej) oceny, że wystąpienie z takimi roszczeniami przez stronę powodową w postępowaniu apelacyjnym było zakazane (art. 383 k.p.c.), jest więc niedopuszczalna. Mając to na uwadze należy stwierdzić, że skarga kasacyjna powoda w części, w której kwestionuje się niezasądzenie od strony pozwanej na rzecz skarżącego kwoty 250.000 zł (tytułem odszkodowania) i 300.000 zł (tytułem zadośćuczynienia)

nie jest dopuszczalna ze względu na brak przedmiotu zaskarżenia. W tym zakresie skargę wniesiono od nieistniejącego orzeczenia, co powoduje konieczność jej odrzucenia (art. 398⁶ § 3 k.p.c.), o czym Sąd Najwyższy postanowił w punkcie pierwszym sentencji.

Skarga kasacyjna odnosi się także do orzeczenia Sądu Okręgowego w zakresie oddalającym apelację powoda co do roszczeń o przywrócenie do pracy, ewentualnie o dopuszczenie do pracy (skarżący podtrzymuje te żądania). Jednakże w tym przedmiocie powód nie przedstawił żadnych zarzutów ani argumentacji, która by przemawiała za potrzebą przyjęcia skargi do rozpoznania (art. 398⁹ § 1 k.p.c.).

Kierując się przedstawionymi motywami, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁶ § 3 k.p.c. odrzucił skargę kasacyjną w części dotyczącej roszczeń o odszkodowanie (250.000 zł) i zadośćuczynienie (300.000 zł), a w pozostałym zakresie odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania stosownie do art. 398⁹ § 2 k.p.c. O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu orzeczono na podstawie § 4 ust. 1 i 3 oraz § 16 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U. z 2015 r., poz. 1801) w związku z § 22 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U. z 2016 r., poz. 1714). Przy ocenie wysokości przyznanych kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu Sąd Najwyższy nie uwzględnił roszczeń (ich wartości) w zakresie niedopuszczalnego w postępowaniu apelacyjnym rozszerzenia żądania pozwu (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 1 czerwca 1999 r., II UZ 63/99, OSNAPiUS 2000 nr 22, poz. 835 i z dnia 9 marca 2006 r., I CZ 10/06, LEX nr 187008).